

Žrtve v rovu sv. Barbare – pet let od soočenja z njimi

Jože Dežman, predsednik Komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč, foto: Matic Štojs

Rov sv. Barbare na nenavaden način povezuje slovensko državo. Komisija Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobišč (naprej komisija) je leta 2008 na predlog dr. Mitje Ferencu uvrstila raziskavo prikrita morišča in grobišča v rovu sv. Barbare v program raziskav.

Vlada Janeza Janše je odobrila začetek del. Tedaj sem kot predsednik komisije z Markom Štrovsom, ki je vodil službo za vojna grobišča, doživel pravo birokratsko potovanje med različnimi ministrstvi, uradi, inšpekcijami, ki so se vsak na svoj način otepali odgovornosti, da bi izdali dovoljenja za vstop in poseg v rov sv. Barbare.

Na koncu so rudarski strokovnjaki Rudnika Trbovlje-Hrastnik zadevo rešili tako, da smo preboj prve od enajstih pregrad avgusta 2008 izvedli kot reševalno akcijo. Nato je dela vodil Gorazd Hafner, veliko je pomagal tudi Ivan Kenda.

Ko je po volitvah leta 2008 kazalo, da bo treba dela v rovu ustaviti še pred prebojem skozi zadnje pregrade, se je zgodilo, da je med prvimi sklepi, ki jih je obravnavala vlada Boruta Pahorja, odobrila prenos sredstev za nadaljevanje del na Muzej novejšje zgodovine Slovenije (MNZS). Oseba, ki je uvrstila ta prenos na sejo vlade, je bila po funkciji Alenka Bratušek.

V novem svetu MNZS, kjer sem bil direktor, sta že vladala Jože Pirjevec in Božo Repe. Oba sta se z vsemi štirimi upirala, da bi MNZS prevzel ta denar in da bi se dela v rovu sv. Barbare nadaljevala. Tudi Majdi Širca kot ministrici za kulturo ni bilo prav nič ljubo, da je morala ubogati in izvesti prenos. Repe pa je iz same togote odstopil kot član sveta MNZS.

Pahorjeva vlada kljub zahtevam ni razrešila komisije, ki jo je imenovala prva Janševa vlada.

Borut Pahor je z nadškofom Antonom Strosom obiskal rov sv. Barbare. Vendar obljub, ki mu jih je dal, ni mogel izpolniti.

Odkritje v rovu sv. Barbare je sprožilo silovite odzive. S svojo »drugorazrednostjo« je vanj padel tedanji predsednik države Danilo Türk, mestni svet MO Ljubljana je obsodbo svojega poimenovanja ceste po Josipu Brozu Titu na obletnico Hitlerjevega rojstnega dne leta 2009 doživel leta 2011 na ustavnem sodišču.

Dialoški naboj rova sv. Barbare Matjaž Guček, preiskovalni sodnik v Celju, je s svojimi odredbami odločilno pripomogel, da so

lahko kriminalisti in raziskovalci Inštituta za sodno medicino raziskali skupino 432 delno mumificiranih trupel v vodoravnem rovu in še vsaj 346 trupel v petih metrih navpičnega jaška. Prav tako je bil raziskan drugi jašek, v katerem je preiskava dokazala, da v njem ni umorjenih.

Potem se je prekop posmrtnih ostankov ustavil. Če je 48 m globoki jašek poln posmrtnih ostankov do dna, je v njem še več kot dva tisoč trupel.

Sklepi komisije, ki smo jih ponovili leta 2013 in jih navajamo v nadaljevanju, takrat niso bili uresničeni. V Pahorjevi vladi so prevladali tisti, ki so hoteli žrtve zapreti nazaj v rov sv. Barbare oz. jih pustiti tam nepokopane. Če je bilo hranjenje posmrtnih ostankov v plastičnih zabojčkih v provizorični kostnici nekaj časa še sprejemljivo, saj procesi razkroja še niso bili končani, pa danes to nespodobno stanje povzroča nova in nova zgražanja. Upravičeno!

Slovenska in mednarodna javnost je bila o poteku del izčrpno obveščena, strokovno so o delu poročali kriminalisti, sodna medicina, veliko delo so opravili dr. Mitja Ferenc, Pavel Jamnik in Mehmedalija Alić s svojimi knjižnimi objavami in z javnimi nastopi.

Potem ko je bila raziskana usoda Elze Premšak, roj. 1915, ki jo je 22. maja leta 1947 divizijsko sodišče obsodilo na smrt, ker naj bi bila v poročilu, ki je bilo poslano na Zahod, »lažnivo predstavila delo organov za zaščito naroda, ko je navajala, kako ti pretepajo zapornike in vršijo množične likvidacije, kar je podkrepila z lažnimi primeri pri Brežicah, v Košnici, Laškem, Gornji Hudinji, Hudi jami, kjer je navedla, da je bilo likvidiranih 1000 belogardistov«. Ker imamo tudi druga pričevanja, da so zadnje transporte v rov sv. Barbare odpeljali iz koncentracijskega taborišča na Teharjah 24. junija 1945, so doslej prekopane žrtve iz rova sv. Barbare verjetno Slovenke in Slovenci.

Elzo Premšak so dejansko ustrelili, po uradnem zapisniku naj bi jo bil 25. maja 1947 ustrelil stražar.

Zaradi svojega poguma in usode bi Premšakova zaslužila javno počastitev s spomenikom v Celju.

Sklepi komisije 2009 in 2013 Komisija si je prizadevala, da bi vlada odobrila izkop vseh posmrtnih ostankov, da bi zanje uredili pokopališče zunaj rova in da bi rov sv. Barbare razglasili za kulturni spomenik ter v njem uredili muzej, dostopen za obiskovalce.

Vendar pa se del varuhov nepremične dediščine na vse kriplje, tudi z neresnicami, še vedno brani tega, da bi rov sv. Barbare razglasili za kulturni spomenik. Tako je tudi

O avtorju

Jože Dežman, roj. 26. septembra 1955, poročen, oče treh sinov, zgodovinar in filozof, muzejski svetnik v Kranju in nekdanji direktor Arhiva Republike Slovenije. Njegova delovna področja so zgodovina, antropologija, muzeologija. Objavil je okoli 800 samostojnih publikacij, strokovnih in publicističnih prispevkov, radijskih oddaj z različnih področij: zgodovine, antropologije, muzeologije, domoznastva, politike itd. Uredil je več zbornikov, vodil več kot 10 razstavnih projektov, predaval po Sloveniji, Nemčiji, Avstriji, Veliki Britaniji, Španiji, Argentini, Avstraliji in na Hrvaškem. Posebej angažirano raziskuje posledice diskriminatorne delitve ljudi v titoizmu, procese tranzicijske pravičnosti. Sourednik oddaje Moja zgodba na Radiu Ognjišče. Od 2005 vodi Komisijo Vlade RS za reševanje vprašanje prikritih grobišč, je član Komisije za izvajanje zakona o popravi krivic.

s prostorom nekdanjega taborišča in spomenikom na Teharjah, pa čeprav je vlada že leta 2007 sprejela sklep, naj se Teharje razglasijo za kulturni spomenik. Januarja 2013 pa je vlada sprejela, naj se »kot državni spomeniki oz. spomeniška območja razglasijo območje Kočevskega roga, Teznega, rov sv. Barbare v Hudi jami, Teharje«.

Omenili smo že, da je komisija že leta 2009 sprejela sklepe, ki niso bili uresničeni. Na pobudo predsednika Boruta Pahorja je bil 8. oktobra 2013 sklican sestanek komisije z njim in ministrico Anjo Kopač Mrak.

V skladu z dogovorom na tem sestanku je komisija na svoji 6. seji 21. oktobra 2013 obravnavala problematiko nadaljnega urejanja rova sv. Barbare v Hudi jami in sprejela naslednje sklepe:

Izvedejo naj se dela po odločbi rudarskega inšpektorata.

Prekopljejo naj se vse žrtve iz prvega jaška.

Pokopališče za posmrtno ostanke žrtev naj se uredi zunaj rudnika – preuči naj se varianta levo in desno od kapelice.

Občina Laško naj območje spominskega parka rova sv. Barbare umesti v prostorske načrte. Variantni

predlogi kraja pokopa posmrtnih ostankov naj bodo umeščeni ali levo ali desno od vhoda v rudnik.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Celje naj pripravi predlog za razglasitev rova sv. Barbare za kulturni spomenik državnega pomena.

MDDSZ naj pripravi predlog ureditve lastninskih razmerij, da bo mogoče predlagane načrte ureditve uresničiti.

Komisija je o sprejetih sklepih poleg Pahorja in Kopač Mrakove obvestila tudi Urad varuhinje človekovih pravic in predvsem Komisijo DZ za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti.

Odziva nagovorjenih ni bilo, ga pa še pričakujemo. V skrajnem primeru bi namreč morali slediti svojcem katinskih žrtev, ki so se zaradi neodzivanja ruskih oblasti morale obrniti na evropska sodišča. Tudi v primeru žrtev v rovu sv. Barbare so kršene tako pravice mrtvih kot njihovih sorodnikov.

Ta čas lahko upamo le, da bo razpis za dela po odločbi rudarske inšpekcije (predvsem sanacija prvega jaška, zasutje drugega jaška) v tretjem poskusu (vlade Pahor – Janša – Bratušek) le uspel in da se nam ne bo treba vsak trenutek bati, da se bo provizorično leseno oporje v prvem jašku rova sv. Barbare zrušilo in bodo žrtve znova zasute. To bi bilo za državo Slovenijo posebej sramotno.

1945–2015: pomagajmo državi! Leta 2015 bo poteklo 70 let od povojnih zunaj-sodnih pobojev, v katerih so pomladi 1945 v dobrem mesecu dni pobili več kot en odstotek prebivalstva Slovenije oz. več kot 15.000 oseb, skupaj pa na slovenskih tleh verjetno okoli 100.000 oseb, več torej, kot so jih zahtevala štiri vojna leta na slovenskih tleh. Letos mineva sto let od začetka prve svetovne vojne, prihodnje leto bo sto let od začetka bojev na soški fronti. Svet, posebej pa Evropa, se teh dogodkov spominja tako, da jih skuša razumeti, jih memorializirati, muzealizirati, monumentalizirati.

Prav bi bilo, da bi bili grobovi prve in druge svetovne vojne urejeni tako, da ne bi imeli več neoznačenih morišč in grobišč, da bi poskušali prekopati in identificirati čim več slovenskih žrtev, da bi se zavedali vseh grobov, tudi prikritih morišč in grobišč kot enakovrednih drugim grobovom po črki zakona o vojnih grobiščih. Poleg tega pa se z obravnavo prve svetovne vojne začnemo zavedati desetisočev grobov slovenskih mož in fantov po bojiščih prve svetovne vojne zunaj Slovenije. Prav bi bilo, da bi v naš kolektivni spomin vstopili tudi tisoči grobov mož in fantov, ki so padli po Evropi, Afriki kot mobiliziranci v uniformah nemške, italijanske in madžarske armade.

Hkrati pa je skrajni čas, da bi država začela uresničevati tako zakon o vojnih grobiščih kot tudi zakon o varstvu kulturne dediščine. Komisija znova opozarja, da MDDSZ ne more uresničevati zakona o vojnih grobiščih, saj je minister Ivan Svetlik konec leta 2011 ukinil službo za vojna grobišča.

Prav tako je zastalo sodelovanje med ministrstvom za kulturo (MK) in MDDSZ, čeprav ima tudi MK svoje obveznosti do prikritih morišč in grobišč po zakonu o varstvu kulturne dediščine.

Zato komisija predlaga, naj MK in MDDSZ nadgradita dosedanje sodelovanje.

Nadaljevalo naj bi se sodelovanje pri vpisovanju podatkov o prikritih vojnih grobiščih. MK naj potrjene lokacije prikritih vojnih grobišč vnese v register kulturne dediščine.

Komisija že nekaj časa spodbuja strokovno javnost, civilnodružbene pobude, lokalno samoupravo, naj s svojimi pobudami, z delovanjem, s svojim pritiskom pripomorejo k temu, da bomo dozorili v skupnost, ki je sposobna pokopati žrtve vojn in revolucije na svojem ozemlju.

Zato komisija pozdravlja vsako civilno družbeno pobudo, ki bi lahko pripomogla k urejanju, označevanju in spoštovanju neurejenih prikritih grobišč. Taka so tudi priporočila Slovenske škofovske konference iz novembra 2013, naj župnije označijo neurejena prikrita morišča in grobišča. Komisija pozdravlja pobudo in priporočila, naj se nadaljuje označevanje prikritih grobišč po smernicah, ki jih je komisija pripravila v letu 2006 za grobišča v Kočevskem rogu – seveda tudi ob sodelovanju z državo in občinami. Dela lahko ob soglasju lastnika zemljišča obsegajo ureditev dostopne poti, postavitve ograje, informativne table, križa in klopi. V skladu s priporočili Slovenske škofovske konference pričakujemo, da bodo župnije postavljale predvsem križe.

Predlagamo, da se pobudi Slovenske škofovske konference pridruži tudi Skupnost slovenskih občin, saj je skrb za ureditev pokopališč in tudi grobišč občinska pristojnost. S tem bi pomagali MDDSZ in MK, da bi v spominskem letu 2015 le naredili nekaj korakov k spodobnemu slovenskemu mestu mrtvih. **D**